

**1975 yılında
türkiyenin
sosyal ve ekonomik
sorunları**

Tüm İktisatçılar Birliği, 23 Mart 1975 günü
"1975 Yılında Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları"
konulu bir açık oturum düzenledi.
Açık oturuma konuşmacı olarak
Prof. Sadun Aren, Doç.Dr. Bilsay Kuruç,
Doç.Dr. Alpaslan Işıklı ve Dr. Yalçın Küçük katıldılar.
İlgi ile izlenen bu açık oturumda
yapılan konuşmaları özetleyerek veriyoruz.

Prof. SADUN AREN

Bugün memleketimiz oldukça gelişmiş bir ekonomik yapıya sahiptir ve mensubu bulunduğu kapitalist dünya ile birlikte önemli bir bunalım içindedir. Bu bunalım bir yandan enflasyon diğer yandan da işsizlik biçiminde görünmektedir.

Zaman zaman bunalımlara düşmek kapitalizmin öteden beri bilinen ve onun mahiyetine bağlı bir kusurudur. Ancak, zaman içinde koşullar devamlı olarak değiştiğinden, tekerkür eden bu bunalımların mahiyetleri de değişmektedir. Bugün içinde bulunduğumuz bunalımın özelliği, bir yönetim sorunu olarak da belirlenmesi, yani politik bir bunalımla birarada bulunmasıdır. Bu yalnız tek tek memleketler için değil, uluslararası alanda da böyledir.

Türkiye önümüzdeki yıl bir yandan enflasyonla, diğer yandan da işsizlikle uğraşacaktır. Enflasyon, bilindiği gibi, esas itibariyle bir gelir dağılımı sorunudur. Onun için çözümü de birinci derecede politik nitelikte olacaktır. Ayrıca, enflasyonun durdurulmasına yönelik ekonomik önlemler -ki kısaca harcamaları kısmayı gerektirir- işsizliği daha da şiddetlendirici sonuç verirler.

Diğer taraftan, birkaç yıldır yakamızı kurtarmış olduğumuz döviz darboğazı, gene birdenbire yakamıza sarılmış bulunmaktadır. Geçen yılki dış ticaret açığı 2,2 milyar dolar gibi, ne miktar ne de oran olarak, tarihimizde görülmemiş bir düzeye çıkmıştır. Aynı eğilim bu yılın ocak ayında da, hatta daha da şiddetlenerek, devam etmiştir.

Bütün bunların çözülmesi bir sistem ve yönetim sorunudur. Oysa, kapitalizm bu çözümleneleri başarıyla yapabilecek bir sistem değildir.

Doç.Dr. BİLSAY KURUÇ

1974 ve 1975 yılları, Türkiye'nin dış iktisadi ilişkileri bakımından yeni bir önem taşıyor. Bu yıllarda, Türkiye'nin Batı Dünyasına olan iktisadi bağımlılığı artmış, bunun yanısıra, özellikle Türk özel sektörü petrolden zengin olan komşu ülkelerle işbirliğinde şansını denemeye girişmiştir.

Batı Dünyasına bağımlılığımız içinde AET ilişkilerimiz gitgide etkileyici olmaya başlamaktadır. 1973 ve 1974'de AET kaynaklı ithalatın büyük ölçüde artışı ile, AET'ye karşı dış ticaret açığımız büyümeye devam etmiştir. Türk parasının değeri Batı ve özellikle AET ekonomilerine karşı üstüste birkaç kez yeniden ayarlanarak düşürülmüştür. Son iki yıl içinde Türkiye'nin Batı Avrupa ekonomilerine bağımlılığını ortaya koyan bir de örnek olay yaşanmıştır. Batı Avrupa'daki iktisadi buhranın orada çalışan Türk işgücünü etkileyişi, Türkiye'de iktisadi, hatta siyasi istikrarın da ciddi olarak etkilenebileceğini göstermiştir. Batı Avrupa'da Türk işçilerinin eskisi kadar çalışma şansı bulamamalarının yanısıra, asıl önemlisi, Türkiye'ye gönderilen işçi dövizleri azalmaya yüz tutmuştur. Bunlar, son bir iki yıl içinde, Batı Dünyası içinde özellikle AET'ye bağımlı hale gelmeye başlayan Türk ekonomisi için, bağımlılığın, sürpriz olmayan sonuçlarıdır. 1975'de bu sonuçlar herhalde daha da belirginleşecektir.

Batı Dünyası içindeki çelişkilerden doğan iktisadi buhran uluslararası sahnenin önemli olayı olarak sürüp gidiyor. Son birbuçuk yıldır bu buhrana damgasını vuran ve 1975'de vurmaya devam edecek olan şey petrol sorunudur. Gelişkin Batı ekonomilerinin petrol sorunundan etkilenişi, bu buhranın önemli bir aşaması olarak, Uluslararası Enerji Ajansı'nı

yaratmıştır. Petrol sorunu Türk ekonomisini de etkilemiştir. Ancak, Türkiye'nin sorunu, kendi gelişme çabası içinde petrole olan ihtiyacından doğmuş, Türkiye'yi ham petrol fiyatının yükselişi etkilemiştir. Oysa, Batı Avrupa ve Japonya gibi ülkeler için, petrol sorununun yarattığı buhran bambaşka türden bir olaydır. Batı Dünyası içinde keskinleşen bir çekişme olayıdır. Ne var ki, Türkiye, bu buhranın göbeğinde kurulan Uluslararası Enerji Ajansı gibi bir örgüte yönelmekle, Batı Dünyasına bağımlılığını artıracak yeni bir noktaya gelmiştir.

Türkiye'de özel sermaye kesimi, sonunda iktisadi yönden kendi aleyhine işleyecek bağımlılığın bu tür sonuçlarından tedirgin olmasına rağmen, bunlara karşı tavır almamıştır. Bunun yerine, Türk özel sermayesinin 1974 ve 1975'de yeni pazarlara yöneldiği görülüyor. Özellikle Lib'ya ve İran gibi petrol zengini ülkelerle kurulan işbirliği ilişkileri, özel kesim için yeni yeni pazar olanakları vaadediyor. Bu ise, Türk özel kesiminin gitgide daha çok istek duyduğu ve benimseyeceği yeni girişimler alanı olarak 1975'de karşımıza çıkacaktır.

Doç.Dr. ALPASLAN IŞIKLI
İçinde yaşadığımız dönem, ülkemizin toplumsal evrimi bakımından bazı önemli unsurları, koşulları taşıyor görünmektedir.

Batı dünyasının içine düştüğü ekonomik bunalımın bu ülkelerde çalışan işçilerimiz yoluyla da ülkemize yansıtacağı anlaşılması bulunuyor. İşsizlik sorununun böyle sözde bir çözümle bir ölçüde gizlenmesi olanağı azalmaktadır. İşçilerimizin yurda dönmeleri halinde doğacak sonuçların yalnızca işsizlik sorununu belirginleştirmekten ibaret kalmıyacağı da düşünülebilir. Önümüzdeki yıl iki milyona ulaşacağı hesaplanmış bulunan işsiz kitlesinin ve baş-

ka ülkelerdeki edindikleri görgü ve deneylerle'yurda dönen insanların ısrarla gündemde tutacağı sorunlar, köklü siyasal çözümlerin gereğini belirginleştirebilir ve siyaset arenasında boy göstermekte olan çağdışı unsurları daha da itibarsızlaştırabilir.

Günümüzde işçi-memur ayrımı olarak kendisini gösteren sorun aslında sosyal hakların sınırlarını genişletme mücadelesinin bir uzantısından ibarettir. Böylece kapitalist ekonomik gelişme yoğunlaştıkça memurlar sosyal hakla: şemsiyesi altında çalışanların diğer kesimleriyle birleşmeye zorlanmış olmaktadır. Kapitalizm geliştikçe kendisine karşı unsurların sayısı artmaktadır. Memurların sendikalaşma eğilimleri bu yöndeki ilk adımları olarak görülebilir.

Türk sendikacılığı, gelişen canlı bir yaratık olarak artık eskimiş kabuğunu terk etmekte, yeni boyutlar ve yeni bir yapı kazanmak yoluna girdiği her geçen gün daha iyi görünmektedir. Yalnızca ücretler etrafında dönüp dolaşan bir mücadelenin ücret artışlarını sağlamaya dahi yetmediği görülmektedir. Ulusal gelirin ücret dışında kalan parçası da sendikaların ilgi alanına girmektedir. Sosyal adaletin yalnızca parasal ücret pazarlıklarıyla sağlanamayacağı anlaşılmaktadır.

Dr. YALÇIN KÜÇÜK

TÜRKİYE ÜRETTİĞİNİ TÜKETEMİYEN BİR ÜLKE HALİNE GELİYOR.

Üretim yapısında 1974 yılında ortaya çıkan ve 1975 yılında devam etmesi beklenen belirgin özellik Türkiye'nin özellikle tüketim araçları üretken kesimlerinde ürettiğini tüketemez hale gelmesidir. Bu yüzden 1974 yılında özel kesim üretim araçları üreten kollarında üretim düşmeleri oldu. Eldeki son bilgilere göre özel kesim gıda kolundaki üretimi yüzde 5,9 ; dokuma kolunda, yüzde 4,8 ; tütünde 7,3 geriledi.

Bu gerilemeyi, herhangi bir hammadde kıtlığına bağlama imkânı yok, hammaddesi yurt içinden sağlanıyor. Enerji kıtlığına da bağlamak mümkün değil. Çünkü diğer sanayi kolalarında benzer bir durumla karşılaşılıyor. Ayrıca aynı sanayi kolunda kamu kesimi işletmelerinin ürettikleri tüketim araçlarında artış var.

TÜRKİYE TÜKETİM FAZLASINI İHRAÇ EDEMEZ DURUMA GELDİ

1974 yılında miktar olarak Türkiye'nin ithalatı yüzde 27 oranında arttı. Ulusal gelirdeki oranıysa, sabit fiyatlarla, yüzde 7,5 oldu. Dolayısıyla ithalat esnekliği 3,5 çevresinde.

Aynı yılda ihracat ise yüzde 15 oranında azaldı. İhracat esnekliği ise -2 çevresinde. 1974 yılı için ortaya konan bu esneklik katsayıları, sadece ürkütücü rakamlar.

Elde 1975 yılının ilk ayına ait bilgiler var. 1975 ocak ayına ait ihracat 1974 ocak ayı ihracatından yüzde 30 oranında daha az. 1973 ihracatından ise ancak yüzde 10 oranında daha yüksek. 1975 ocak ayı ithalatı ise geçen yılın ocak ayı ithalatından yüzde 64 oranında daha yüksek. Dolayısıyla eğilim devam ediyor. Türkiye tüketim fazlasını ihraç edemeyeji ve ithal ettiği malları tüketen ülke özelliğini 1975 yılında da koruyacak.

GELİR BÖLÜŞÜMÜ VE ÜRETİM ARAÇLARI ÜRETİMİ

Ürettiğini tüketemiyen bir ülke özelliği gelir bölüşümü ile ilgili. Türkiye'de herkesin bütün ihtiyaçlarını karşıladığı iddia edilemez. Belli gelir bölüşümünün yarattığı satın alma gücünde Türkiye, ürettiğini tüketemiyen ve uluslararası piyasada tüketim fazlasını satamayan bir duruma gelmiş oluyor.

Son dört yıl içinde devamlı olarak reel ücretlerin düşmesi, gelir bölüşümünü daha da bozmanın yanında üretilen tüketim araçlarını satamama sorunu yaratıyor. Bu durumda tekeller

nitelikteki işletmeler satış fiyatlarını daha da yükseltmek yoluna gidiyorlar. Kârları yükseltmek için fabrika satış fiyatları yükseltiyor. Üretim düzeyleri düşen gıda sanayiinde, 1974 yılında fabrika satış fiyatları yüzde 32,8 ; dokumada yüzde 45,5 ve tütünde yüzde 38,4 artırıldı.

Böyle bir durumda özel sanayi, yeni yönelmeler içinde üretim araç üretimi, pazar sorunu kendiliğinden çözülebilecek bir yapıya sahip. Üretim araçları üretimini devamlı olarak artırmakla belli bir zaman için satış sorununu çözmek mümkün olur.

Özel kesimin motor da dahil otomotiv sanayiine heyecanla sarılmasının, savaş sanayii kurma girişimlerinin siyasal bir sorun haline getirilmesinin temel nedeni, bu tür üretimde satamama sorununun olmamasıdır. Aslında motor ve otomotiv sanayii ile savaş sanayii arasında bir fark yoktur. Otomotiv sanayii, Türkiye için, savaş sanayiinin özüdür. Bu sanayiinin üretiminin büyük bir bölümüne, savaş gücünü artırmak için devletin alıcı olarak çıkması, bunu önceden açıklaması, üretim araçları sanayiinde beklenen kârların yüksekliğinin bir işareti olmaktadır. 1975 yılında tartışılan fakat 1975 yılında sonuçlandırılması mümkün olmayan en önemli ekonomik gelişme burada düğümlemektedir.

FİNANSMAN SORUNU

özel ekonomi üretim araçları üretime yönelirken bir sorunu çözememektedir. Tüketim araçları üretiminin hızla geliştiği ikinci plan döneminde tasarruf eğiliminde gerilemeler olmuştur. Birinci plan döneminde yüzde 26 olan marjinal tasarruf eğilimi, ikinci plan döneminde yüzde 13'e düşmüştür. 1974 yılında vergi esnekliği ise sadece 0,65'dir. 1970 yılında vergi esnekliği 1,32 idi. 1970 yılında yüzde 15,6 olan toplam vergi yükü de 1974 yılında yüzde 15,3'dür.

Bütün bu göstergeler tüketim araçları üretiminin arttığı bir zamanda tasarruf eğilimindeki kaçınılmaz gerilemelerin

işareti olmaktadır. Tüketim araçları üretiminden üretim araçları üretimine geçme isteğinin altında satamama sorununu çözmeye kolaylığı önemli bir rol oynamaktadır. Ancak şu anda tasarruf sorununu çözecek girişimler mevcut değildir. Dolayısıyla 1975 yılı özellikle sanayi kesiminde sorunlarını çözemiyen bir yıl olarak geçmeye mahkum görünmektedir.

YENİ ÖNERİLER

1975 yılı ekonomide sorunların açıkça su yüzüne çıktığı bir yıl olacaktır. Ancak sorunlar için çözüm daha sonraki yıllara kalacak. Bu arada şimdi ortaya atılan iki çözüm denemesinden söz etmek gerekiyor. Birisi CHP lideri Ecevit'in Batı Almanya'da ortaya attığı "halka teorisi". Diğeri ise planlamanın tek mala dayanan sanayileşme önerisi.

Halka teorisi, Batı Avrupa teknolojisi ile Arap dolarlarını Türkiye'de birleştirmeye dayanan, bu iki öge arasında Türkiye'nin halka olmasını öneren bir teoridir. Hiçbir gerçekçiliğe sahip görünmemektedir. Petrol üreten ülkelerin çoğu ya Batı dünyasındaki mevcut şirketlerin hisse senetlerini satın almakta ya da kendi ülkelerinde yatırım yapmaktadır. Batı ülkelerinin teknolojisini ya çıktığı yerde ya da kendi ülkelerinde kullanmaktadırlar. Türkiye'yi tercih etmeleri için hiç bir ekonomik sebep mevcut değildir. Siyasal olarak da bugün batının birçok ülkesi Arap ülkelerine ve İran'a en az Türkiye kadar yakındır. Dolayısıyla Ecevit'in önerisinin gerçekçi hiçbir dayanağı yoktur.

Planlamanın önerisi daha ciddi görünmektedir. Ancak doğal kaynaklara dayanmayan tek malla sanayileşme modeli büyük riskler taşır. Dışarıya daha çok bağımlı duruma gelinebilir. Bütün bunlardan ayrı olarak gerek sanayinin kurulması ve gerekse dış pazarlara yerleşmek için en az 20 yıl gerekebilir. Bu durumda dünya teknolojisiyle dünya ticaretinin ne olacağını şimdiden kestirmek gerekir.